

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Коломийський інститут
Кафедра педагогіки і психології

**МАТЕРІАЛИ XII ЗВІТНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ВИКЛАДАЧІВ КАФЕДРИ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
КОЛОМИЙСЬКОГО НАВЧАЛЬНО-
НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ**

Івано-Франківськ
«НАІР»
2017

УДК 001.08

ББК 72 (4Укр)

М 34

Матеріали XIII звітної наукової конференції викладачів кафедри педагогіки і психології Коломийського навчально-наукового інституту (м. Коломия, 13–15 лютого 2017) / за ред. О.Поясик, О.Петрів. – Івано-Франківськ: НАІР, 2017. – 40 с.

До збірника увійшли матеріали доповідей на XIII звітну наукову конференцію викладачів Коломийського навчально-наукового інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника за напрямками «Педагогіка» та «Психологія».

Редакційна колегія:

О.І. Поясик – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології Коломийського навчально-наукового інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

О.П. Петрів – кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Коломийського навчально-наукового інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Відповідальність за достовірність фактів, викладених у матеріалах, несе автор.

Друкується за ухвалою вченої ради завідувач кафедри педагогіки і психології Коломийського навчально-наукового інституту Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 6 від 27 квітня 2017 року)

Лаппо В. В.

к.п.н., доцент кафедри педагогіки і психології
Коломийського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Етнопедагогічний потенціал української календарної обрядовості

Сучасна українська освіта стоїть на першій сходинці формування нової концепції, що ґрунтується на принципах народності та гуманізму. К.Д. Ушинський, вивчаючи виховний досвід народу, сформулював поняття *«народна педагогіка»*, що з-поміж іншого передбачає формування в індивіда ініціативи, незалежності в судженнях, розвитку творчого та гнучкого мислення, підвищення рівня соціальної активності, самостійності, відповідальності.

Народна педагогіка допомагає людині стати творцем власного життя. Засобами народних традицій вирішуються такі завдання як: формування свободи волі, самостійності, творчості. Молода людина, яка «пропустила крізь душу культурні цінності» свого народу, не може бути аморальною й інфантильною. Принципи народної педагогіки спрямовані на усунення авторитаризму в освітніх закладах, утверджують унікальність кожної людини, допомагають індивідові піднятися до рівня особистості здатної брати відповідальність на себе – творити і самостверджуватися. Творчість в психолого-педагогічній літературі визначається як притаманна лише людині діяльність, що породжує якісно нове, відмінне, неповторне, оригінальне, унікальне. У процесі творчої діяльності в дитини формується внутрішня позиція щодо навколишнього, з'являється здатність усвідомлювати призначення й властивості різних предметів, власні дії та їх наслідки. Водночас у роки дитинства різновиди діяльності (мовленнєва, художня, ігрова) спрямовані на розвиток власних творчих здібностей, культивуванню працелюбності, зацікавлення до творчих здобутків інших.

Народні традиції розкріпачують людину, створюють такі ситуації, за яких знімаються хибні суспільні «гальма». Засобами народних традицій формується нестандартне мислення, неповторність, створюються умови для саморозкриття та самореалізації.

Обряд як зовнішнє виявлення релігійності людини спрямовує її устремління до світу духовного. Невід'ємним атрибутом обряду були й залишаються рослини. Флористичний супровід культових дійств простежується в традиціях численних етносів. Рослини найчастіше практикуються з метою: а) декорування; б) посвячення; в) використання в позахрамовій народній обрядовості.

Флористичні композиції української обрядовості умовно можна об'єднати у дві групи:

- 1) композиції-вінки (кола): обжинковий, йорданський, віночки;
- 2) букети чи композиції, що імітують дерево: «борода «косиця», ялинка, йорданські атрибути – кропило, трійця, хрести (форма вазонів), верба-шутка, май та візерунки на вікнах, іванівські китиці та купальське деревце, віха, «вільха», маковійсько-спасівський букети.

У церкві до Різдвяних свят встановлюють ялинки. Перед днем Зіслання Святого Духа «маять» вхід до церкви липовими, березовими чи гілками інших дерев. У східному обряді 27 вересня й у середині Великого Посту церква віддає шану св. Хрестові. Для цього поклоніння на тетраподі виставляється Хрест, прибраний зіллям та квітами. Найпоширеніший декор цього обряду - васильок. Очевидно за західним зразком укорінюється звичай під час молебня-маївки до Пресвятої Богородиці дівчаткам у храмах тримати в руках білі лілії.

У нас, як і в інших європейських народів, традиційними є симетричні композиції. Прийнято декорувати ікони Матері Божої квітами білого чи іншого світлого кольору. Ікони Ісуса Христа прикрашають квітами у відтінках червоної барви. Практично всі свята церковного року, за винятком Вознесіння Господнього, мають своє продовження у самобутній інтерпретації нашого народу. Низка народних легенд і вірувань про квіти та зелень переплелась з християнськими традиціями. Та не всі перекази стали

загальновживаними символами в релігійному житті народів, позаяк християнська сакральна обрядовість вбирала й розвивала ті з них, які були найбільш близькі людям і не суперечили християнським догмам. Обрядовість нового християнського культу запозичила колорит язичницького поклоніння землі та природі й донині зберегла цю свою суто українську особливість.

Звичаєвість та обрядовість збудовані на сакралізованих уявленнях народу. Вони прийшли до нас від предків у спадок, закодовані у міфопоетичних образах та символах, які є водночас звичаєвими поняттями і нормами повсякденного життя. Від обрядового дійства, як вірили предки, залежить життя їх самих та нащадків. Обряд має поєднувати два світи: небо і землю, мікро- і макрокосмос. Він інсценізує минуле і програмує майбутнє, сполучає в собі триєдність буття: світ пращурів, сучасників, наступних колінь.

Розглянемо обрядовість зажинково-обжинкового циклу, що належать до трудової обрядовості. Емоційна налаштованість й окремі елементи покликані нагадувати про його сакральне минуле споконвіку хліборобського народу. Так, в деяких місцевостях Галичини пам'ятають про звичай колядувати «Бог предвічний народився», коли був зжатий на полі перший сніп.

На Поліссі намагалися розпочати жнива до дня св. Петра і Павла. Женці виходили на ниву до схід сонця, хрестилися і, помолившись, навхрест вижинали декілька пучків жита. Навхрест їх укладали на розстеленому рушнику поруч з принесеними хлібом та сіллю. Відтак дякували Богу й урочисто несли перший сніп «зажинок» додому. Ставили його на покуті, а на Спаса брали з нього кілька колосків чи для посвячення. Зерном з посвяченого колосся розпочинали осінню сівбу. Закінчувалися жнива «бородою». Це була жменя останніх незжатих колосків, деколи їх кількість залежала від числа членів родини. Якщо залишали на полі більше стебел, то декілька колосків з «бороди» додавали в той сніп, який несли додому. Господиня зв'язувала колоски до купи червоною ниткою й прикрашала квітами, Подекуди колосся «бороди» заламували донизу. «Бородою» також називали невеличкий пучок колосків взятих з останніх обжинкових снопів. Він заміняв

«зажинок», чи служив йому доповненням. Окрім назви «борода», поліщуки іменували обжинок ще й «квіткою», «дідом», тощо. З обжинку жінці ще на ниві плели вінок для газди, а часто й «косицю» чи «квітку» – снопик, сплетений з кількох пучків збіжжя.

Співзвучні зі святами урожаю є обрядовість Святого Вечора. Його рослинні атрибути переважно склалися з колосків та соломи. Після появи на небі вечірньої зорі господар вносив з почестями до хати «діда» – сніп добірного жита з обжинку чи зажинку і клав на покуті.

На Бойківщині здавна на Різдвяні свята вносять до хати ялинку. Місцеві мешканці переконані, що цей звичай у них споконвічний, а не запозичений. Від Різдва до Водохреща урочистий настрій створюють і підвісні композиції. Це солом'яний «павук» – об'ємна конструкція з численних октаєдрів та «їжак» – куля, створена відцентровими променями з позолочених колосків.

На Новий рік прийнято віншувати іменинників-Василів вінком сплетеним з житніх колосків.

До свята Водохреща глечик для свяченої води прикрашають віночком зі стрічок, калини, васильку, безсмертників. Збоку глечика прив'язують китицю з василька, колосків від «діда», гілочок ялинки. Гілочки василька чи восковий хрестик кладуть у воду всередину глечика. Окрім води посвячують ще й свічку чи трійцю. При трапезі напередодні Водохреща (у Щедрий Вечір) в миски зі стравами встромлювали хрестики виготовлені з соломки.

На Львівщині ще до середини минулого століття зберігалась традиція прикрашати віконні шиби складними візерунчастими солом'яними хрестиками. Ці ніжні витвори могли мати форму квітки-дерева, проте назва була та сама («хрести»).

Криниці та брами на це велике свято в багатьох місцевостях Галичини прикрашали своєрідними композиціями, основа яких утворювала невеликий дерев'яний хрестик. Посередині укладали віночком квіти, вгорі вміщували пучок жита чи вівса, а додола звисали стрічки з паперу.

Вербна неділя – перше свято календарного року, в символіці якого домінує ранньовесняна рослинність. По всій Україні в

обрядовості зустрічається оздоблена чи без прикрас «шутка» – китиця вербових гілок, що її посвячують у церкві.

Величне свято Великдень відзначається у весняний час оживання природи. Атрибутом свята здавна виступала писанка. Писанка була не просто красивою річчю, що прикрашала інтер'єр, а оберегом проти будь-яких негараздів. Багато людей це усвідомлюють і нині. Беручи до рук таке яєчко, вони відчують його енергію, навіть якщо до того не вірили у неї.

Писанки й крашанки готувались і готуються перед Великоднем, а в неділю ними прикрашають кошики, які люди несуть до церкви святити. Крашанками розговляються, тобто їдять їх під час великодньої трапези. Вони відігравали важливу роль у різних сферах життя. Скажімо, в обрядах сватання: «записана» на шкаралупці інформація могла передати «адресату» ставлення людини та сподівання на взаємність, які не наважувалися висловити вголос.

Писанки та крашанки святити, а потім дарували рідним, друзям, шанованим гостям, адже обмін писанками (за переказом) скріплює дружбу між людьми. Вважалося, що впродовж тижня після Великодня не можна заходити до хати без такого гостинця. Крашанками обдаровували дітей, і це вважалося найкращим подарунком. Існувало багато дитячих ігор, в яких головною забавкою і головним виграшем ставала та сама крашанка. Дівчата зазвичай дарували писанки та крашанки парубкам, а ті за це пригощали їх солодощами.

Повернувшись з церкви на Великдень, кожна дівчина обов'язково вмивалася водою, у якій постояла писанка, – щоб личко було кругле та гладеньке, як яйце, і гарне, як писанка. Шкаралупу з писанок й писанку з символами землі, сонця, дощу, врожаю закопували на городі чи в полі, щоб краще родило, щоб ні дощ не побив, ні сонце не висушило. Де збіжжя вийшло негарне, качають писанкою, щоб на той рік поправилося. При першому вигоні худоби господині давали пастухові крашанку, поряд з іншими символами сонця – калачами, млинцями, а годувальниці сім'ї – корові цього дня чіпляли на ріг розписану символами шкаралупу, щоб цілий рік давала смачне та цілюще молоко.

З писанок робилися просторові композиції – гердани (яєчка нанизуються на нитку, як намисто, і прикрашаються китичками), дзвони (кожна писанка нанизується окремо на нитку з китичкою, а тоді нитки скріплюються угорі), хрести (з дванадцяти писанок із зображенням хрестів). Ці композиції мали ще більшу охоронну силу. Вишуканою прикрасою були голуби, які до Різдва, Великодня, весняних свят «літали» на шворках під стелею. Тулуб такого голуба становила писанка, голівка його була з бджолиного воску, а крила й хвіст – зі складеного віялом паперу.

В Україні в день св. Юрія донині зберігся звичай класти віху біля воріт. Це – гілки квітучого терну, глоду чи іншого дерева, ввіткнуті у скибу дерну й обв'язані польовими квітами. На Гуцульщині в цей день відбувались урочисті проводи на полонину. Вже з ранку молодь збирала оберемків польових квітів для того, щоб сплести вінки для прикрашання домашньої худоби, яку відправляли до осені на далекі гірські пасовиська.

Провідний декор свята Зіслання Святого Духа – «май» (кличання). Гілками липи, клена прикрашали храми й будинки всередині та зовні, ворота й тини. На долівку кидали трави. На це свято, як на Водохреще, подекуди зберігся звичай декорувати віконні шиби візерунками у формі хреста чи вазона. На Покутті ці візерунки виконували з частинок листків любистку. У підгірських селах на віконне скло наліплювали окремі листочки папороті в формі хреста, komponуючи їх з квітами калини.

У дев'ятий четвер після Великодня чи в наступну неділю (католицьке) свято Божого Тіла, що подекуди має народну назву «зеленець», священик обходить з Найсвятішими Тайнами довкола церкви. Попереду маленькі дівчатка у віночках встеляють дорогу пелюстками квітів. Раніше в селах Галичини цього дня дівчата-підлітки збирали квіти, з яких плели 9-12 віночків, кожен з іншого зілля. Після посвячення в церкві їх вішали під дахом чи виносили на горище.

Християнське свято Івана Предтечі в часі його запровадження співпадало з днем літнього сонцестояння. Цю пору вважали найкращою для заготівлі цілющих рослин. В деяких місцевостях маїли хати зіллям. На Поділлі, Середньому Подніпров'ї та на

Поліссі побутував обряд купальського деревця. До місця святкування приносили та вбивали в землю свіжо зрубане деревце. Його прикрашали різними квітами, ягодами та дозріваючими колосками збіжжя. А на Покутті на свято Петра і Павла здійснювався аналогічний обряд «вільхи».

Найтипівішим для серпневого квітчання є посвячення в церкві букетів і зілля. В окремих місцевостях це пов'язано з днем мучеників Маккавеї, в інших – зі святом Преображення Господнього. В маковіському букеті домінував мак, у спасівському – яблука в кошику з іншими фруктами та квітами.

Отож, на наших землях творилась й практикувалась обрядовість українського квітчання. Давні обряди стали невід'ємною складовою церковної традиції святкування. На підставі аналізу українського обрядового квітчання можна зробити висновок, що ця традиція прийшла до нас з глибокої давнини. Гідна подиву живучість сакральної обрядовості. Християнство, сформувавшись у національну релігію, стало надійним дороговказом людства від духовного занепаду до досягнення щастя вічного. Проте сучасні сільські старожили, які зберегли в пам'яті та серці прадідівські традиції, на жаль не завжди можуть пояснити їх значення. В різних селах можна почути різні версії народних переказів. Приміром, в одних місцевостях вважають, що святвечірний «дід» символізує св. Йосипа, в інших, що це дар пастушків новонародженому Ісусові.

Календарна обрядовість запобігає нівелюванню особистості, стимулює її неповторність, а навіть народжує героя. Слід пам'ятати: народ набуває статусу суспільства за умови, якщо складається з окремих самодостатніх «я» здатних творити гармонійну єдність.

Література

1. Доронюк В.Д., Вовк М. В. Українська музична етнопедагогіка: монографія / В.Д.Доронюк, М.В.Вовк / Прикарпатський національний ун-т ім. Василя Стефаника. Інститут мистецтв. – Івано-Франківськ, 2009. – 204 с.
2. Етнопедагогіка: навч. посіб. / В.Б.Євтух, А.А.Марушкевич, Н.М.Дем'яненко, В.В.Чепак.–К.:Либідь 2003.- 149 с.
3. Лисенко Н. В. Етнопедагогіка дитинства: навч.-метод. посібник / Н.В.Лисенко. – К.: Вид.дім Слово, 2011. – 720 с.

4. Литвин-Кіндратюк С.Д. Формування художньо-естетичної культури школярів засобами народознавства / С.Литвин-Кіндратюк, Г.Білавич; [Редкол.: В.І.Кононенко (голова) та ін.]; АПН України. Прикарпат. ун-т ім. В.Стефаника, Наук.-метод. центр «Укр. етнопедагогіка і народознав.» – Івано-Франківськ: Плай, 1998. – 119 с.
5. Сіркізюк В. В. Основи національного виховання : Навч.-метод. посіб. / Ін-т пробл. виховання АПН України, Кам'янець-Поділ. держ.ун-т.–Кам'янець-Подільський:Абетка-НОВА,2004.–301 с

Микитюк Г.Ю.

к.пс.н., доцент кафедри педагогіки і психології
Коломийського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Соціологічні та психологічні аспекти появи «дітей вулиці»

Проблема безпритульних дітей в Україні набуває все більшої актуальності. Втративши власний дім, діти зазнають фізичної та психологічної напруги, живуть у небезпечних умовах, жебракують, стають жертвами злочинців, а іноді в боротьбі за виживання і самі вдаються до злочинів і єднає їх одна заповітна мрія – знайти маму і тата, дім, де їх по-справжньому любитимуть.

Вештаючись вулицями міст і сіл у сподіванні знайти їжу, вони позбавлені турботи не лише власних батьків, а й суспільства.

Дитина на вулиці... Підліток на лаві підсудних... На жаль, це стало прикметою часу. Труднощі, які торкнулися усіх сфер діяльності, в першу чергу позначилися на найменш захищеній категорії – дітях. І ця проблема (дитина на вулиці) стала однією з найскладніших і найактуальніших. За підрахунками науковців в Україні на 2009 рік налічувалося 250 тисяч дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування і лише 7% – біологічних сиріт, які стали сиротами при живих батьках і частина з них ідуть жити на вулицю, яка стає для них домівкою. Зараз в Україні налічується 250 тисяч безпритульних, з них більше 20% – жертви сексуального насильства, 60% наркомани, 10-15% – ВІЛ інфіковані.

Багато років тому ще не була актуальною ця тема, як на даний час, а зараз проблема є досить серйозною, тому що на вулицях залишаються тисячі дітей, які живуть в підвалах, каналізаційних трубах, в контейнерах для сміття. Брудні підвали та недобудовані приміщення стали їхніми домівками. Вони не ходять до школи і знають лагідних маминих рук, у них не має дитинства. Вони – «діти-вулиці», ті, від погляду чийх очей ми відвертаємося, а через деякий час забуваємо про їхні проблеми.

За визначенням ЮНІСЕФ, «діти-вулиці» – це не повнолітні, для яких вулиця стала постійним місцем проживання.

Безперечно, дане визначення не охоплює велику кількість варіантів існування дітей, які з різних причин опинилися на вулиці. Адже серед них є і такі, котрі мають домівку, батьків або близьких людей. У ряді країн паралельно функціонують два поняття: «діти, які працюють на вулиці», «діти, які живуть на вулиці». Іноді зустрічається таке поняття, як «діти, що живуть на вулиці разом з батьками».

За визначенням Дитячого Фонду Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ), до «дітей-вулиці» належать:

- діти, які не спілкуються зі своїми сім'ями, живуть у тимчасових помешканнях (покинутих будинках, тощо) або не мають взагалі постійного житла і щоразу ночують на новому місці, і їх першочерговими проблемами є фізіологічне виживання і пошук житла (безпритульні діти);
- діти, які підтримують контакт з сім'єю, але через бідність, перенаселення житла, експлуатацію та насилля (фізичне, сексуальне, психологічне) проводять більшу частину дня, а іноді ночі на вулиці (бездоглядні діти);
- діти-вихованці інтернатів та притулків, які з різних причин втекли з них і перебувають на вулиці (діти, що перебувають під опікою держави).

Дуже тісно пов'язані між собою поняття «дитяча безпритульність» та «дитяча бездоглядність». «Безпритульні діти – це діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або заклади де вони виховувалися, і не мають постійного місця проживання».

Великий тлумачний словник подає таке визначення: «безпритульний – це той, хто не має притулку», а «бездоглядний – це той, хто не має догляду».

Найбільш слушним є наступне визначення: «дитяча бездоглядність – це суспільне явище, що заключається у відсутності необхідного догляду за дітьми з боку батьків та осіб, які замінюють, у відчуженні дітей від сім'ї, дитячого колективу й одночасно байдужості батьків, вихователів до дітей».

У країнах Європи дитяча безпритульність трактується по різному. Так, у Бельгії розрізняють словом три групи «дітей вулиці»:

- діти, які протягом більшої частини дня жебракують, працюють на вулиці, прогулюють школу;
- діти, які втекли з дому;
- псевдопостійні діти вулиці, які живуть вдома, але вулиця є середовищем їх постійного місця перебування.

У Швеції дітей, які не контактують з батьками і проводять більше часу в тимчасових приміщеннях та на вулицях, називають «покинутими».

В Італії стосовно дитячої безпритульності використовується термін «неповнолітні групи ризику».

Можна зробити висновок, що всі ці поняття доволі тісно пов'язані між собою, деякі науковці їх взагалі ототожнюють. Але поняття «діти вулиці є ширшим» і включає, як складові, поняття «безпритульність», «бездоглядність».

Починаючи з 1997 року в Україні проводився ряд досліджень з визначення основних характеристик «дітей вулиці», з'ясування їхнього стилю життя і потреб. Це дало можливість виявити наступні закономірності:

- більшість дітей вулиці – це діти підліткового віку;
- хлопчиків на вулиці більше як дівчаток;
- діти вулиці вживають алкоголь, наркотики, нюхають клей, палять.

Отже, явище «діти вулиці» набуває надзвичайних масштабів в Україні за умов економічної кризи. Основним джерелом появи цих дітей є неблагополучні сім'ї, члени яких самі потребують

сторонньої допомоги, а саме: сім'ї алкоголіків, наркоманів, бідні та мало забезпечені сім'ї.

Історично сформованими формами влаштування «дитини вулиці» у сім'ю в Україні є усиновлення та встановлення опіки над нею (підклування). Останнім часом набувають розвитку нові соціальні інститути сімейного виховання дітей-сиріт – прийомна сім'я та дитячий будинок сімейного типу. В межах України діє певна система соціального захисту і підтримки безпритульних дітей. Корисно, на наш погляд, було б створення інформатизованого банку даних на кожну дитину, що дало б змогу спостерігати і контролювати становище дітей, отримання ними необхідної освіти, надання якісної медичної допомоги. Також важливо удосконалювати і поліпшувати існуючу систему державних закладів та установ для дітей, які позбавлені домівки.

Не треба забувати, що корені даної проблеми виходять саме з інституту родини, з рівня морального і духовного розвитку батьків, культури народження та виховання дітей. В соціологічній літературі питання «дітей вулиці» розглядається через призму внутрішньо сімейних взаємин, на які, в свою чергу, впливають загально державні фактори.

Тому, для поліпшення ситуацій необхідно приділяти увагу соціальному, матеріальному, моральному, психологічному становищу сучасної сім'ї, пропагувати засобами масової інформації здоровий спосіб життя, повноцінну родину, яка свідомо і серйозно ставиться до питання народження дитини і здатна її виховувати і забезпечувати.

Література:

1. Конвенція про права дитини: Прийнята Ген.Асамб. ООН 20.11. 1989.– К.: Столиця, 1997.– 31с.
2. Україна. Сімейний кодекс: від 10.01.2002 // Кодекс України.–2004.– №5
3. Україна. Про попередження насильства в сім'ї: Закон від 15.11.2000 // Зібрання Законодавства України.– 2002.– С.4
4. Коваль Л. Позбавлені дитинства: Дитяча праця безпритульних / Л. Коваль // Урядовий кур'єр.–2002.–10 серпня.– С.5
5. Олефіра А. «Діти вулиці»: інтеграція в суспільство / А. Олефіра // Голос України.–2012.–11 вересня.– С.10

6. Котенко М. Наша біль – діти вулиці / М. Котенко // Голос України. 2014.– 18 червня.– С.9
7. Мірешникова Л. Діти «підземки» / Л. Мірешникова // Хрещатик.– 2013.– 23 лютого.– С.7

Петрів О.П.

к.пс.н., доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології
Коломийського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Психолого-педагогічні засади виховання екологічної культури учнівської молоді

Актуальність дослідження екологічної культури старшокласників пов'язана з необхідністю вивчення психічних процесів та механізмів, що зумовлюють формування певного типу ставлення до навколишнього середовища, оскільки саме ставлення до довкілля чинить значний вплив на взаємовідносини людства й природи, а також на характер діяльності людини в природному середовищі.

Неможливо повернути цивілізацію на більш ранню, безпечну для природи стадію розвитку і залишити її в тому стані. Однак цілком можливо змінити ставлення самої людини до навколишнього середовища, беручи до уваги насамперед психологічні чинники. Адже переважна більшість людей не знищує природу через ворожість або ненависть. Ми руйнуємо середовище свого мешкання заради фінансової та матеріальної вигоди! Споживаємо, догоджаючи потребам, які ростуть безупинно. Тому на зміну існуючим формам взаємодії цивілізації з навколишнім середовищем мають прийти інші, що ґрунтуються на проєкологічних цінностях, тобто орієнтовані на збереження навколишнього середовища. І це не просто альтернатива цінностям

технократичної цивілізації, а й необхідна умова для виживання людства в цілому.

Саме тому значний інтерес становить: по-перше, дослідження екологічної культури особистості, її ставлення до навколишнього середовища, мотивів її поведінки; по-друге, цілеспрямований навчальний і виховний вплив з метою формування проєкологічних цінностей, а також відповідних форм поведінки людини в природі, підвищення рівня екологічного мислення та екологічної культури.

Екологічна культура – феномен досить складний. Вивчається в таких галузях наукового знання, як соціальна екологія, соціальна філософія, культурологія, екологічна педагогіка та екологічна психологія (В. С. Крисаченко, О. І. Салтовський, М. Ф. Тарасенко, Ю. А. Злобін, Е. С. Миркарян, В. І. Панов, А. М. Львовчкіна, J. Baird Callicott, Weller, Val Plamwood та ін.). Тому цілком природно, що існують різні визначення та інтерпретації екологічної культури. Зокрема, В. А. Ясвін розуміє під екологічною культурою «здатність людей користуватися своїми екологічними знаннями та вміннями в практичній діяльності» [6, с.80]. Тобто люди, у яких не сформована екологічна культура, можуть володіти певним обсягом знань з екології або інших природничих наук, але не застосовувати їх у повсякденному житті. М. Ф. Тарасенко тлумачить екологічну культуру як своєрідний «образ світу», в якому відображено такий стан соціально-природних залежностей, що характеризує їх гармонійну єдність, раціональне освоєння людиною природної та соціальної дійсності і утвердження в цьому процесі власної природної самотності. Таким чином, від рівня розвитку екологічної культури залежать способи і форми взаємодії людства з довкіллям. У своєму вищому прояві екологічна культура означає здатність людини узгоджувати власні потреби з природною гармонією, відповідно до цього впорядковувати навколишнє середовище, відчувати живе буття світу.

Особливості змісту екологічної освіти школярів досить повно висвітлені в ряді праць (І. Д. Зверєва, А. Н. Захлебного, І. Т. Суравегіної, Г. М. Каропи та ін.) і полягають, зокрема, в її

комплексному характері (виходячи з комплексного характеру екологічних проблем), чого можна досягти за рахунок багаторівневої організації екологічної освіти та екологізації навчального середовища – надання йому таких культурно-естетичних якостей, які б сприяли екологічному вихованню та розвитку особистості учня, пізнанню природи як особистісної цінності, формуванню морально-екологічного імперативу - «стався до всієї природи так, як хочеш, щоб ставились до тебе».

Екологічно розвиваюче навчальне середовище передбачає наступні складові:

наявність інтер'єрів, що облагороджують приміщення красою природних об'єктів та їх комплексів (рослинних композицій, акваріумів, тераріумів, пташиних вольєрів), творчих робіт, присвячених природному світу - картин, фотографій тощо;

систематичні спостереження учнів за світом природи, ведення екологічних щоденників;

насичення відповідними стимулами освітнього середовища, завдяки чому кожне слово педагога стає більш «вагомим» і переконливим;

обов'язкова присутність екологічних аспектів у всіх навчальних дисциплінах; створення і впровадження спеціальних інтегрованих навчальних предметів, за допомогою яких вивчаються екологічні проблеми («Екологія для молодших школярів», «Загальна екологія», «Природокористування» тощо);

поєднання різних форм і методів екологічного навчання (евристична бесіда, проблемний виклад матеріалу, дискусія, рольова гра, виконання завдань типу «що буде, коли...», конкурси рефератів, моделювання ситуацій морального вибору) з методами екологічних досліджень - спостережень, вимірів, взяття проб, експериментального картування, моделювання, прогнозу і т.п.

організація роботи гуртків або наукових секцій еколого-натуралістичної спрямованості;

видання стінних газет, створення екологічних плакатів, розміщення екологічних стендів виставки учнівських творчих робіт;

участь школярів у природоохоронних акціях («Конвалія», «Пролісок», «Джерело», «Живе срібло», «Пролісок», «Ялинка», «Синичка», «Зелена аптека», «Мурашник», «Посади сад», «Зелений вінок пам'яті»), в екологічних рухах;

організація та проведення екологічно-орієнтованих тренінгів.

На останньому хотілося б зупинитися більш докладно. Як відомо, тренінг (соціально-психологічний) є формою активного навчання та практичної психологічної роботи. Він націлений на створення умов для саморозкриття особистості, самостійного пошуку способів вирішення нею сучасних психологічних проблем, а також на формування та відпрацювання умінь і навичок ефективної поведінки. Екологічно-орієнтований тренінг спрямований на підвищення екологічної культури особистості, корекцію її екологічної свідомості та вироблення екологічно доцільної поведінки. Ґрунтується на методах екологічної ідентифікації (полягає в тому, щоб людина поставила себе на місце того чи іншого природного об'єкта, уявила себе в тому просторі або ситуації, в якій цей об'єкт знаходиться), екологічної емпатії (полягає в актуалізації співпереживання людиною стану природного об'єкта, а також співчуття до нього) та екологічної рефлексії, що полягає в актуалізації самоаналізу людиною своїх дій та вчинків стосовно світу природи, з точки зору їх екологічної доцільності. Цей метод стимулює усвідомлення школярами того, як їх поведінка могла б «виглядати» в очах тих природних об'єктів, «інтереси» яких вона зачіпає[7].

Екологічно-орієнтований тренінг передбачає вирішення таких завдань:

корекція, формування і розвиток адекватних екологічних установок особистості;

подолання прагматичного, споживацького, егоїстичного ставлення до природних об'єктів, формування суб'єктного ставлення до довкілля (як до рівного собі);

покращення особливостей сприйняття природних об'єктів;

корекція мети взаємодії особистості з природними об'єктами, навчання умінням і навичкам такої взаємодії;

розширення індивідуального екологічного простору.

Екологічно-орієнтований тренінг (відомий також під назвою еколого- психологічного тренінгу) – досить ефективна і відносно нова форма роботи, впроваджена в практику завдяки В. А. Ясвіну та С. Д. Дерябо, які першими розробили методику і техніки його проведення. Пов'язується також з іменами Н. В. Лапчинської, А. В. Гагаріна, С. О. Новикова та ін. Комплексний сценарій екологічно-орієнтованого тренінгу, що об'єднує екологічні задачі, психодіагностичні процедури, інтелектуальні та рольові ігри, тематичні лекції, перегляд відеофільмів на екологічну тематику, написання та захист наукових робіт, був розроблений О. С. Мамешиною [3]. Її тренінгова програма складалася з трьох взаємопов'язаних тематичних блоків, розподілених на 14 занять, і була рекомендована для застосування в системі безперервної екологічної освіти – як у шкільних і навчальних закладах, так і в позашкільних.

Створення екологічно розвиваючого середовища є однією з найважливіших умов формування екологічної культури учнів середніх шкіл взагалі і старших класів зокрема, оскільки дає змогу актуалізувати у школярів потреби в пізнанні світу природи, у природоохоронних та ресурсозберігаючих діях, а також у проектуванні та застосуванні творчих стратегій взаємодії з довкіллям.

Екологічна культура – це складний феномен, який тісно пов'язаний з екологічною свідомістю, екологічним мисленням, екологічною поведінкою тощо; іншими словами, вона становить собою систему ставлень до природного середовища ті діяльності людини в довкіллі.

Література:

1. Львовичкіна А.М. Основи екологічної психології: Навч. посіб. / А.М. Львовичкіна. – К.: МАУП, 2004. – С. 64–80.
2. Максименко О.О. До питання про діяльність природокористування та її суб'єктів / Максименко О.О., Москвичов С.Г. // Актуальні проблеми психології: Зб. наук, праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С. Д. Т. 7. – Вип. 5. – «Екологічна психологія». – Ч. 2. – К.: Міленіум, 2005. – С. 340–345.
3. Мамешина О.С. Методики екопсихологического исследования: Научно-методическое пособие / О.С. Мамешина. – Николаев: Изд-во Южнославянского института КСУ, 2006. – С. 18–22.
4. Мамешина О.С. Эколого-психологический тренинг для старшеклассников / О.С. Мамешина // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 8. – С. 17–38.
5. Мамешина О.С. Психологічні особливості формування екологічної культури учнівської молоді / О.С. Мамешина // Збірник наукових праць «Педагогіка і психологія професійної освіти: результати дослідження і перспективи» / За ред. І. А. Зязюна та Н. Г. Ничкало. – К., 2003. – С. 650–660.
6. Ясвин В.А. Особенности личностного отношения к природе в подростковом и юношеском возрасте / В.А.Ясвин // Вопросы психологии. – 1995. – № 4. – С. 19–28.
7. Ясвин В.А. Методика проведення еколого-психологического тренинга / Ясвин В.А., Дерябо С.Д. // Школа здоровья. – 1995. – № 2. – С. 114–121.

Поясик О. І.

к.п.н., доцент, завідувач кафедри педагогіки і психології
Коломийського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Актуальні проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до гуманізації педагогічного процесу

Однією з важливих проблем розвитку суспільства була і залишається проблема вдосконалення освіти і виховання підростаючого покоління. Від характеру та змісту соціального замовлення, яке виконує освіта в сфері навчання та виховання людини, залежить майбутнє держави. Наше суспільство не виняток,

воно сьогодні замовляє, насамперед, гуманну особистість, здатну до творчості, ініціативи, саморозвитку, самоосвіти. Актуальність зазначених завдань визначається у нормативно-правових документах, які регламентують діяльність освітянської сфери (Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту»; Державна програма «Вчитель», Концепція педагогічної освіти, Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст.).

Загальновідомо, що формування та розвиток гуманної дитини молодшого шкільного віку залежить від вчителя. Якщо майбутні вчителі початкових класів усвідомлюють важливість завдання формування в учнів ціннісного ставлення до навколишнього світу і самого себе, то їх знання набувають ціннісного значення.

У системі головних ідеалів і цінностей світової прогресивної педагогіки (Я.А.Коменський, Ж.-Ж.Руссо, Й.-Г.Песталоцці, Ф.А.-В.Дістервег, М.Монтессорі, Р.Штайнер, С.Френе, Г.С.Сковорода, К.Д.Ушинський, Х.Д.Алчевська, С.Ф.Русова, А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський та інші.) центральною ланкою завжди була орієнтація на гуманістичну парадигму. Сьогодні її актуальність зростає і у зв'язку з процесами реформування вітчизняної освіти, у яких аксіологічний аспект відіграє значну роль. Освіта, заснована на ідеях гуманізації, повинна насамперед, інтегрувати весь комплекс знань про людину, формуючи на основі цих знань цілісне уявлення про себе як у дітей, так і у педагогів (І.Д.Бех, А.М. Бойко, М.І.Боришевський, І.А.Зязюн, В.А.Киричок, А.О.Кияновський, Б.С.Кобзар, В.О.Коротєєва, М.Ю.Красовицький, В.В.Матіяш, І.К.Матюша, А.В.Сущенко, Т.І.Сущенко, Н.Є.Щуркова та ін.).

Технологічна підготовка майбутніх учителів початкових класів у світлі гуманістичної парадигми полягає у формуванні гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності. Під гуманістичною спрямованістю ми розуміємо єдність мотиваційно-ціннісних орієнтацій особистості, в основі якої – ставлення до людини як найвищої цінності. Вона визначає, стимулює всі види і форми взаємин учасників педагогічного процесу, зміст діяльності вчителя. Гуманістичну спрямованість майбутнього вчителя початкових класів визначаємо як професійну властивість, що є

основою прояву у дітей поваги до інших, відповідальності, турботи, творення добра. Безперечно, гуманістичну спрямованість зумовлюють моральні потреби, які є певним станом особистості. Вони виявляються у прагненні людини надавати допомогу іншим, співпереживати, піклуватися про певний психологічний клімат у колективі тощо. Відмітимо, що в основі гуманістичної спрямованості вчителя початкових класів має бути потреба у гуманній діяльності.

Важливо зазначити, що гуманізація педагогічної діяльності може бути реалізована тільки за певних психолого-педагогічних умов (за А.В.Сущенко), як от:

- створення вчителем державно-пошукового середовища, ситуацій успіху, зміна негативних емоцій приємними, розширення емоційних вражень;
- безоцінне прийняття вчителем кожної дитини, підхід до учня з оптимістичних позицій;
- врахування особистісних цілей та інтересів дитини;
- наповнення олюдненим змістом шкільних предметів;
- забезпечення фасилітації, полегшення в осмисленні навчального матеріалу, організація спільної діяльності вчителя і учнів на засадах партнерства;
- застосування інтерактивних методів і форм навчання, де оволодіння знаннями здійснюється в процесі спільного з учителем пошуку істини, зіткнення думок, поглядів, позицій, різноманітних можливих розв'язань пізнавально-моральних завдань;
- розвиток самоконтролю і самооцінки учнів, збагачення їх творчого та духовного потенціалу;
- розкриття внутрішніх мотивів самовдосконалення, озброєння учнів засобами організації повноцінного життя, збагачення духовного змісту на кожному віковому етапі (Г.О.Балл, І.Д.Бех, С.П.Бондар, К.В.Гавриловець, С.У.Гончаренко, В.М.Гриньова, І.А.Зязюн, В.Т.Кабуш, В.І.Лозова, Ю.І.Мальований, О.М.Пєхота та ін.) [4, 38-39].

Реалізація даних умов вимагає відповідної професійної підготовки з боку майбутнього вчителя початкових класів. Вважаємо за належне підкреслити, засоби підготовки майбутніх

учителів початкових класів до гуманізації педагогічного процесу будуть ефективними, якщо системоутворюючим фактором змісту, форм і методів побудови навчально-виховного процесу у вищій школі стане його гуманізація.

Важливе значення для нашої роботи становить також дослідження вчених під керівництвом І.А.Зязюна та О.М.Пехоти, в якому зроблено аналіз традиційної та особистісно орієнтованої моделей підготовки майбутніх учителів [3].

Провідною ідеєю гуманізації професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя стала ідея активної ролі студента в розвитку його особистісних і професійних здібностей та якостей, посилення його суб'єктивних функцій [2].

Маємо визначити, що підготовка майбутніх учителів початкових класів до гуманізації педагогічного процесу буде успішно реалізована за таких психолого-педагогічних умов:

- забезпечення студентам статусу суб'єкта навчальної діяльності;
- встановлення суб'єктно-суб'єктної гуманної взаємодії в системі «викладач-студент», «студент-учень»;
- стимулювання розвитку гуманістично-етичних установок та саногенного (оздоровчого) мислення студентів.

Зупинимося на реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин студента і викладача. В основі цих стосунків між об'єктами педагогічної взаємодії повинні бути принципи співробітництва, співтворчості, відсутності примусу, ставка на позитивне в особистості, створення у навчальному процесі ситуацій успіху. Головна теза гуманно-особистісного підходу – йти від тих можливостей і здібностей, властивих студенту і викладачу, розвиваючи і вдосконалюючи їхній особистісно-професійний потенціал.

Основна суперечність полягає в тому, що ситуація педагогічного втручання є етично напруженою незалежно від теоретичних визначень, освіти та особистості, проєктованої викладачем. Чим розвинутіший студент, тим більше очевидна напруженість. Безперечно, висококваліфікований і досвідчений викладач неодмінно замислюється над ступенем втручання в професійну долю своїх студентів. Природним є той факт, що

педагог «втручається» в життя іншої людини (у даному випадку – студента). Це і є суперечність між необхідністю педагога діяти і рефлексією щодо основ цієї дії (чи маю право втручатися і якою мірою в особистісний і професійний розвиток людини, задавати їй конкретний напрямок).

З огляду на це сучасний викладач педагогічного ВНЗ повинен мати такі якості:

- емпатію – здатність відчувати емоційний стан студента і колег;
- толерантність – здатність розуміти і приймати унікальність будь-якої особистості;
- прагнення до емоційної підтримки іншої людини;
- рефлексію – вміння виділити підставу професійної діяльності, вчинків, стосунків, життєвих труднощів як студента, так і власних.

Гуманізм, забезпечений на технологічному рівні, як одна з основних вимог до сучасного викладача ВНЗ, за визначенням І.А.Зязюна та О.М.Пехоти, може бути абстрактним, емпірично-практичним і професійно набутиим [3, 31].

Викладачі педагогічних кафедр університету, які належать до типу «абстрактні гуманісти», визнають права студента, проголошують на лекціях повагу до його особистості, проте це залишається на рівні теоретичних положень.

Викладачі – «емпірично-практичні гуманісти» – прагнуть визнати самоцінність кожного студента. Внутрішньою сутністю освітнього процесу, на їхню думку, є особистісно-професійний розвиток і саморозвиток студента, що спрямовується і супроводжується викладачем. Однак іноді з боку викладачів має місце пристрасть до однаковості, що призводить до загального неучіння з боку студентів.

Викладач високої кваліфікації має бути гуманістом за своєю особистісно-професійною сутністю. Він визначає і працює з індивідуальною винятковістю кожного студента, його творчим потенціалом, педагогічними та іншими здібностями. Індивідуальні особливості студента для нього є самостійною цінністю і викликають професійний інтерес. Він усіма силами сприяє

розвитку студента, розвитку особистісно-професійній «Я-концепції».

На жаль, найчастіше викладачі - «абстрактні гуманісти» передають своє педагогічне кредо майбутнім учителям початкових класів.

Гуманізація вузівського процесу підготовки студентів педагогічних факультетів передбачає створення ситуації успіху. Визначимо, що успіх, пережитий студентом на лекції, під час семінарів, практичних занять та педагогічної практики, може залишити незабутнє емоційне враження в душі, різко змінити у позитивний бік ставлення до майбутньої професії.

Однак маємо констатувати, що існуюча система вищої освіти у ліпшому разі тільки декларує гуманістичні цінності у стосунках між студентом і викладачем. Вони не набули статусу традиції як сталого компонента педагогічної культури сучасного викладача, а гуманістичні стосунки «студент-викладач» ще не є досконалими.

Результатом підготовки майбутніх учителів початкових класів до гуманізації педагогічного процесу є формування вчителя гуманістичної орієнтації. Це вчитель, здатний брати відповідальність за долю дитини, її життя, духовний і психологічний комфорт, за її захист; він (учитель-гуманіст) спрямований на організацію гуманного педагогічного процесу в початковій ланці освіти, має адекватні цінності, гнучке професійне мислення, розвинуту професійну гуманну спрямованість.

Основним результатом даної роботи є визначення основних аспектів підготовки майбутніх учителів початкових класів до гуманізації педагогічного процесу.

Як бачимо, можливими шляхами професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів до гуманізації педагогічного процесу можуть бути:

- створення позитивної мотивації і особистої установки студента на розуміння, оволодіння системою знань і вмінь з гуманізації педагогічного процесу в початковій ланці освіти;
- гнучкість, варіативність, відкритість змісту і організаційних форм навчання по відношенню до індивідуальних особливостей

студентів і умов підготовки шляхом вільного вибору ними (студентами) спецкурсів і спецсемінарів з педагогічної тематики;

- орієнтація на творчість та неповторність кожного студента;
- кардинальна зміна стилю та системи взаємодії учасників педагогічного процесу ВНЗ. Його основним учасником його стає студент, а провідними принципами навчання – гуманізація, природовідповідність, культуровідповідність, індивідуалізація та диференціація;

- створення високоефективної системи підготовки викладачів педагогічних дисциплін вищої школи, здатних до реалізації гуманістичної парадигми навчання.

Звичайно, у статті розкрито лише окремі аспекти проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до гуманізації педагогічного процесу, бо це питання – багатогранне. Чим більше уваги приділятимемо утвердженню гуманної спрямованості педагогічної діяльності студента, тим ефективніше буде здійснено гуманізацію педагогічного процесу у початковій ланці освіти.

Література

1. Крамаренко А.М. Гуманістична спрямованість діяльності майбутніх учителів початкових класів / А.М. Крамаренко / Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць / Ред. кол. Сущенко Т.І. та ін. – Київ-Запоріжжя, 2003. – Вип. 28. – С.125-129.

2. Пехота Е.Н. Індивідуалізація професійної підготовки учителя / Е.Н. Пехота / Под общ. ред. И.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 281 с.

3. Підготовка майбутнього вчителя для впровадження педагогічних технологій: Навч. посібник / За ред. І.А. Зязюна, О.М. Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 240 с.

4. Сущенко А.В. Гуманізація педагогічної діяльності як інноваційний процес / А.В. Сущенко / Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць / Ред. кол. Сущенко Т.І. та ін. – Київ-Запоріжжя, 2003. – Вип. 29. – С.32-39.

Чепіль М.В.

ст. викладач кафедри педагогіки і психології
Коломийського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Особливості впливу силових видів спорту на адаптацію студентів до соціуму

У сучасних умовах вищої освіти актуальними є проблема формування процесу адаптації студента вищого навчального закладу до учбової діяльності, що має включати застосування впродовж навчання найбільш адекватних засобів і методів його покращення. А регулярні заняття фізичною культурою і спортом протягом навчання представляють собою засіб фізичної рекреації студента, які здатні забезпечити створення стійких фізичних умов для здорового способу життя, підвищення фізичної та розумової працездатності, й адаптаційних можливостей до навчальної діяльності.

Навчання у вищому закладі освіти для сучасної молоді людини один з найважливіших періодів її життєдіяльності, особистісного зростання та становлення як фахівця з вищою освітою. Пошук шляхів успішної адаптації до змінених соціальних умов та нової діяльності є нагальною проблемою для кожного, хто переступив поріг вишів.

Відповідно збереження та зміцнення здоров'я студентської молоді, найперспективнішої частки суспільства та його майбутнього, набуває першочергового значення у структурі загальнолюдських цінностей, що забезпечують успішну реалізацію мети особистості до підкорення вершин соціального успіху.

Якість вирішення завдань, які стоять перед вищою школою, багато в чому залежать від правильно організованої роботи студентів. Тому проблема адаптації до умов навчання є однією з важливих загальнотеоретичних проблем, що досліджується у різних наукових сферах.

Особливу вагомість адаптаційні процеси набувають при зміні середовища життєдіяльності, щонайперше на початкових етапах навчання юнаків і дівчат. Вони вимагають від молодої людини активації механізмів адаптації, що часто призводить до стану психологічного перенапруження. Так, доведено, що формування нового стереотипу поведінки упродовж першого року навчання призводить до дезадаптаційного синдрому в 35–40% першокурсників [2].

Труднощі адаптації студентів на початкових етапах навчання у ВНЗ обумовленні низкою особливостей. У ВНЗ система навчання характеризується великим обсягом матеріалу, самостійністю та відповідальністю студентів. Особливості переходу від середньої школи до ВНЗ пов'язані не тільки з перебудовою провідного типу діяльності, але і з входженням особистості в новий колектив.

Останнім часом зростає увага до здорового способу життя студентів. Насамперед це пов'язано із стурбованістю суспільства щодо здоров'я спеціалістів, яких готує вища школа, зростанням захворюваності у процесі професійної підготовки, оскільки внаслідок цього знижується працездатність. Вирішити цю важливу соціальну проблему можливо досягнувши стратегічної мети фізичного виховання. Тобто сформувавши фізичну культуру студента як системну та інтегровану рису особистості, яка є невід'ємним компонентом загальної культури майбутнього спеціаліста [3].

Дієвими заходами підвищення рухового режиму молоді до належних норм можуть бути ті, що базуються на сучасних принципах фізичного виховання. Головним є принцип пріоритету потреб, мотивів і інтересів особистості, що передбачає побудову системи фізичного виховання в цілому та окремих програм з урахуванням індивідуальних і групових, соціальних і духовних потреб людей, а також формування мотивації до занять фізичною культурою і спортом, на основі із впливових зовнішніх і внутрішніх факторів [4].

Науковцями доведено, що сучасна студентська молодь, у своїй більшості, відчуває руховий дефіцит, який призводить до виражених функціональних порушень в організмі, зниження

фізичної та розумової працездатності, що спричиняє погіршення адаптації й недоліки у навчальній діяльності. Фізична культура представляє собою один із напрямків загальної культури людини і багато в чому визначає вирішення наступних питань:

- поведінку в навчальній і професійній діяльності;
- спілкування з оточуючими;
- сприяє вирішенню соціальних, виховних і оздоровчих завдань;
- виконує специфічні рекреативні, оздоровчо-реабілітаційні, освітні й спортивні функції.

Відповідно проведення занять фізичною культурою і спортом зі студентами покликані, перш за все, покращувати стан здоров'я, вирішуються вони спільно з вихованням фізичних якостей, особливо тих, розвиток яких веде до підвищення рівня функціональних і адаптаційних можливостей організму [2].

Використання занять фізичної культури і спорту, зокрема силових видів (важка атлетика, пауерліфтинг, гирьовий спорт, кросфіт, воркаут, тощо) сприяє поліпшенню фізичного здоров'я, під впливом систематичних фізичних навантажень відбувається нормалізація маси тіла й підвищення функціональних можливостей дихальної і серцево-судинної систем, збільшується сила м'язів.

Раціоналізація рухового режиму студентів шляхом впровадження занять силової спрямованості сприяє покращенню фізичного здоров'я – раціональне фізичне тренування дозволяє швидко і ефективно досягти підвищення фізичної підготовленості й працездатності.

Також систематичні заняття кросфітом, воркаутом, атлетизмом дозволяють підвищити рівень творчої активності студентів, сформувати у них мотиваційно-ціннісні установки до регулярної фізкультурно-спортивної діяльності.

Street Workout - це новий напрямок занять спортом, який дає можливість зміцнити здоров'я, укріпити мускулатуру тіла, сформувати красиву статуру, спілкуватися з однолітками та однодумцями не потративши на заняття ні копійки. Це також дуже ефективна базова підготовка для інших видів спорту і вуличного екстриму, де потрібні прояви вибухової сили і великої витривалості.

Воркаут це перш за все пропаганда здорового способу життя без алкоголю і наркотиків, боротьба із комп'ютерною залежністю. З кожним днем ці заняття стають більш популярними і є стилем життя для прогресивної молоді.

Спілкування на таких заняттях є могутнім фактором адаптації особистості, тому що воно активно формує норми поведінки. На цьому етапі студенти мають активно залучатись до участі й організації фізкультурних та спортивних заходів, опановуючи комунікативні вміння і навички, які дозволяють їм ефективно взаємодіяти з іншими людьми.

Внутрішня мотивація виникає тоді, коли зовнішні мотиви та мета занять силовими видами спорту відповідають можливостям студента, коли заняття не дуже важкі й водночас не занадто легкі та коли з'являється стимул для їх відвідування. Досягнення мети та успішна реалізація мотивів викликає у них натхнення, бажання продовжувати заняття за власною ініціативою в позанавчальний час. Внутрішня мотивація виникає навіть тоді, коли студент має вибір серед видів спорту, від умов занять, від характеру взаємостосунків з викладачем, з членами групи під час занять. Не зважаючи на це, внутрішня та зовнішня мотивація повинні гармонійно поєднуватися. Зовнішні фактори, які впливають на студентів з боку сім'ї, навчального закладу, телебачення, преси, можуть сприяти формуванню в них мотивації до рухової активності лише за умов сприйняття мети діяльності як своєї особистої програми поведінки. Для цього необхідно враховувати їх інтереси, бажання, усвідомлення, ціннісні пріоритети тощо. Тому фізичне виховання студентської молоді необхідно спрямувати на розвиток професійно важливих якостей, що задовольняють вимогам до майбутніх фахівців різних напрямів. Актуальною проблемою залишається недостатність матеріально-технічної та фінансової забезпеченості процесу фізичного виховання, що не дозволяє повною мірою використовувати широкий вибір засобів фізичного виховання. Вирішення цієї проблеми має бути з боку держави і адміністрації ВНЗ. Тільки з належною матеріально-технічною базою можна очікувати позитивного результату від процесу фізкультурної діяльності.

Література:

1. Батечко Д. Фізична культура та спорт у житті студентів гірничих спеціальностей/ Д. Батечко// Молода спортивна наука України. Т.4., 2012. – С. 6-14.
2. Городинський С. Аналіз адаптаційного процесу студентів до навчання у вищому навчальному закладі з використанням засобів фізичного виховання/ С. Городинський, І. Хавруняк// Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків: ХДАФК, 2017.– С. 21-24.
3. Круцевич Т. Ю. Фізичне виховання як соціальне явище / Т. Ю. Круцевич, В. В. Петровський // Теорія і методика фізичного виховання: підручник. – К. : Олімп. література, 2008. – Т.1. – С. 27 – 46.
4. Підбуцька Н. В. Мотиваційна основа учіння майбутнього інженера / Н. В. Підбуцька // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наукова моног. за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2007. – № 1. – С. 94 – 98.

Юрченко І. В.

к.пс.н., ст. викладач кафедри педагогіки і психології
Коломийського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Психологічне консультування сім'ї

Сучасні умови в яких перебуває сім'я, характеризуються також різкою зміною соціально-економічних стосунків у суспільстві, за яких пріоритети повинні надаватися особистості людини, її практичній діяльності в усіх напрямках господарювання та духовної культури. Сім'я завжди була першоосновою та осередком духовного, економічного та соціального розвитку суспільства. Деформація функцій сім'ї, яка послідовно здійснювалася в останні десятиріччя шляхом соціальних та культурних реформ, призвела до порушення зв'язків у ній. Особливо це позначається на виховній функції, яка проявилася у відчуження батьків і дітей та духовному зубожінні молоді. Все це робить досить актуальною проблему розробки ефективних методик консультативної роботи з сім'ями.

Емоційний комфорт дитини в сім'ї є важливою складовою її нормального розвитку та входження у світ культури, у соціальні стосунки в суспільстві. Емоційний дискомфорт не сприяє позитивній взаємодії дитини з оточенням. Залежно від конкретних обставин життя сім'ї, характеру взаємин між батьками і дітьми, що складаються в спілкуванні та спільній діяльності, особливостей сімейного виховання дітей формуються звичні форми ставлення до інших людей, пізнання навколишнього світу, своїх обов'язків, а також стійкі способи дій.

Для успішного здійснення консультативної допомоги сім'ям психологам, соціальним педагогам треба знати про психологічні особливості батьків, дітей та інших членів родини, опанувати сучасні психодіагностичні та психокорекційні технології.

Психологічне консультування орієнтоване на клінічно здорову особистість з ситуаційними труднощами у повсякденному житті й проблеми, які розв'язуються на рівні свідомості. При психологічному консультуванні будується модель особистості клієнта, виділяються основні кризові сфери життя клієнта, але немає глибокого проникнення в його особистість. Консультування спрямоване на здорові частини особистості незалежно від ступеня порушення психіки й засноване на вірі в те, що людина може змінюватися, вибирати життя, яке її задовольняє, знаходити способи використання своїх здібностей, навіть, якщо вони невеликі, через неадекватні установки й почуття, уповільнене дозрівання, культурну депривацію, нестачу фінансів, хвороби, інвалідності, похилий вік. Консультування звичайно використовується як короткострокова допомога (3 – 10 зустрічей).

Наразі включеність у сім'ю перестала бути необхідним фактором духовного й фізичного виживання. Особистість одержала відносну незалежність від сім'ї, змінивши характер сприйняття сімейних стосунків. Найбільш значущими стали не родинні, об'єктивно задані взаємини, а подружні, засновані на вільному виборі, саме вони є центральним в сім'ї.

Слово консультація вживається в декількох значеннях: це нарада, обмін думками фахівців з якоїсь справи. Таким чином, консультуватися – значить радитися з фахівцем з певного питання.

Психологічне консультування має право яскраво виражену специфіку, що визначається предметом, метою й завданнями цього процесу, а також тим, як консультант усвідомлює свою професійну роль в індивідуальній логіці життя родини. На особливості консультування, без сумніву, впливають теоретичні переваги, науковий підхід або школа, до якої належить консультант.

У вітчизняній психологічній науці термін «консультативна допомога» з'являється на початку 90 – х років минулого сторіччя. Консультативна психологія виходить з того, що за допомогою спеціально організованого процесу спілкування людини, що звернулася по допомогу, можуть бути актуалізовані додаткові психологічні сили й здібності, які допоможуть їй відшукати можливості виходу з важкої життєвої ситуації.

Консультативна психологія намагається відповісти на п'ять основних запитань:

- У чому суть процесу, що виникає у людини (або сім'ї), яка опинилася у важкій життєвій ситуації і звернулася по допомогу до консультанта?
- Які функції повинен виконувати консультант і які особистісні риси, установки, знання й уміння необхідні для успішного виконання його функцій?
- Які резерви, внутрішні сили клієнта можуть бути актуалізовані в ході консультування?
- Які особливості накладає на процес консультування ситуація, що склалася в житті клієнта?
- Які прийоми й техніки можуть бути свідомо використані у процесі надання допомоги?

Залежно від життєвої ситуації людини або сім'ї (як колективного клієнта) цілями консультування можуть стати ті чи інші зміни самосвідомості (формування продуктивного ставлення до життя, прийняття його у всіх проявах, окрім страждань;

знаходження віри у свої сили й бажання переборювати труднощі, відновлення втрачених зв'язків між членами сім'ї, (формування у членів родини відповідальності один за одного), поведінкові зміни (формування способів продуктивної взаємодії членів родини одне з одним та з зовнішнім світом).

Психологічне консультування сім'ї повинно бути спрямоване на відновлення або перетворення зв'язків членів сім'ї один з одним та зі світом, на розвиток уміння розуміти один одного й формувати повноцінне сімейне «Ми», гнучко регулювати стосунки як усередині сім'ї, так і з різними соціальними групами.

Психологічне консультування – це цілісна система. Його можна представити як спільну діяльність консультанта й клієнта, у якій виділяються три основних компоненти:

- Діагностичний – систематичне відстеження динаміки розвитку людини або сім'ї, що звернулася по допомогу; збір і накопичення інформації й мінімальні достатні діагностичні процедури. На основі спільного дослідження психолог і клієнт визначають орієнтири роботи (мету й завдання), розподіляють відповідальність, виявляють межі необхідної підтримки.

При роботі з кожною сім'єю мета й завдання унікальні, як і її життєва ситуація, але якщо говорити про загальне завдання консультування сім'ї – то це зовсім не «забезпечення психологічного комфорту» і «порятунок від страждань»; головне в кризовій ситуації – допомогти прийнятим життя у всіх його проявах, пройти через життєві труднощі й, переосмислюючи ставлення щодо себе інших, світу у цілому, прийняти відповідальність за своє життя й життя своїх близьких і продуктивно перетворити життєву ситуацію.

Консультант здійснює необхідну підтримку клієнта, гнучко змінюючи її форму й міру відповідно до його стану з перспективою подальшого розвитку. Сім'я й тільки сама може пережити події, обставини й зміни свого життя, що спричинили сімейне неблагополуччя. І ніхто не може зробити цього за членів сім'ї. Консультант може лише створити умови для змін і стимулювати

цей процес: організовувати, забезпечувати сприятливі для них умови.

Основний етап консультування – відбір і застосування засобів, які дозволяють створити умови, які б стимулювали позитивні зміни в сімейних стосунках і сприятливому опануванні продуктивної взаємодії. На цьому етапі консультант осмислює результати діагностики (спільного дослідження) і на їхній основі продумує, які умови необхідні для сприятливого розвитку сім'ї й особистості, знаходження членами родини позитивних ставлень до себе, інших, світу в цілому й гнучкості, здатності успішно контактувати із соціумом, адаптуватися в ньому. Потім він розробляє й реалізує гнучкі індивідуальні й групові програми соціально-психологічної підтримки родини, її розвитку орієнтовані на конкретну родину й конкретних дітей і дорослих, враховуючи їхні особливості й потреби. Передбачається також створення спеціальних соціально-психологічних умов для надання допомоги дорослим і дітям, що мають особливо складні проблеми, аналіз проміжних і кінцевих результатів спільної роботи й внесення на їхній основі змін у програму консультування - супроводу.

На початковому етапі освоєння професії консультантові необхідні як орієнтир більш прості й мобільні схеми. За змістом можна виділити загальні стадії процесу супроводу:

- усвідомлення не тільки зовнішніх, але й внутрішніх чинників кризи (життєвих труднощів);
- реконструкція сімейного або особистого міфу, розвиток ціннісного ставлення;
- опанування необхідних життєвих стратегій і тактик поведінки.

Традиційно основним методом психологічного консультування вважається інтерв'ю, тобто терапевтична бесіда, спрямована на соціально-психологічну підтримку сім'ї й допомогу їй. Однак сьогодні в практиці консультування (зокрема й сімейного) широко застосовується все розмаїття методів і прийомів, розроблених у різних психотерапевтичних школах:

діалогічне спілкування, поведінкові методи, психодрама й рольове моделювання, репертуарні грати Келлі, аналіз історії сім'ї, генограма, а також методи гри пової терапії. Для забезпечення зворотного зв'язку використовуються відеозаписи й такі психотехніки як «соціограма в дії», «сімейна скульптура», «сімейна хореографія» (щось подібне до «живих малюнків», коли члени сім'ї, вибираючи пози й розташування в просторі, намагаються показати свої взаємини в статиці або динаміці).

Багато в чому вибір методів і контактних технік визначається тим рівнем, на якому здійснюється консультативний процес. Прийнято виділяти зовнішні і внутрішні рівні консультування.

Робота на зовнішньому рівні цілком достатня для вирішення неглибоко викорінення особистих і сімейних проблем. Вона часто застосовується на першій зустрічі (особливо при консультуванні сімейної пари).

Чотири фази стану сім'ї у процесі консультування.

Перша фаза характеризується станом розгубленості, а іноді жаху. Синдром «втрачених надій», іноді глибоке відчуття безпорадності та фрустрації, тяжкі негативні почуття повністю володіють кожним із членів сім'ї та визначають їхню подальшу поведінку. Ця складна гама почуттів та негативних емоцій може призводити до появи порушень сну, змін у відносинах з оточенням. На щастя, у більшості випадків ця фаза є достатньо короткочасною.

Нерідко такий стан розгубленості трансформується в негативізм, заперечення виявлених проблем у розвитку сім'ї. все це розглядається як друга фаза стану сім'ї та є важливою психологічною складовою її поведінки. Функція заперечення полягає в тому, щоб зберегти певний рівень стабільності сім'ї у ситуації, яка виникла. Таким чином, заперечення – це спосіб усунення напруженості та тривоги. Крайньою формою. Негативізму є відмова від обстеження сім'ї та проведення корекційних заходів. Деякі з членів сім'ї висловлюють свою недовіру консультантам, хоч якими кваліфікованими вони були б, й звертаються у різні медичні установи з метою усунення «помилкового діагнозу

спеціаліста з проблем сім'ї». саме на цьому етапі формується синдром «кола спеціалістів». Дуже важливою в цій ситуації є думка психолога-консультанта. Виходячи з головного принципу захисту прав та інтересів сім'ї, він повинен знайти правильну терапевтичну тактику для нейтралізації цієї абсолютно непродуктивної поведінки сім'ї. Описана фаза – негативізм та заперечення – явище тимчасове.

З часом, коли члени сім'ї починають сприймати думку спеціаліста про свої проблеми та частково розуміти їх, вони відчують тривогу. Цей стан пов'язаний, перш за все, з усвідомленням своїх проблем, що є характерним для третьої фази.

Самостійне повторне звернення сім'ї по допомогу до спеціаліста, який вияв проблеми, свідчить про початок четвертої фази – початок соціально – психологічної адаптації сім'ї. Члени сім'ї можуть правильно оцінити ситуацію й, керуючись сімейними інтересами, встановлювати адекватні емоційні контакти з фахівцем й досить розумно дотримуватись його порад.

Цілком можливе повернення до попередньої фази, особливо коли необхідна робота з сім'єю йде важко, результат не такий очевидний, як цього хотілося б деяким членам сім'ї. Консультант повинен взаємодіяти з сім'єю огляду на етапи взаємин, не пропускаючи й не применшуючи значення кожної фази. Найважливішими етапами взаємодії консультанта з сім'єю є:

- Дослідження рівня розуміння всіма членами сім'ї характеру сімейних труднощів й рівня адаптації сім'ї до цієї ситуації. Це варто з'ясувати до того, як члени сім'ї самі почнуть ставити запитання консультанту.
- Внесення ясності у факти. На цьому етапі члени сім'ї висвітлюють факти сімейного життя й розвитку своєї сім'ї. вони аналізують й акумулюють консультантом. Важливим моментом цього етапу є роз'яснення членами сім'ї, необхідності подібної роботи, що змушує їх попередньо обмірковувати ці факти.
- Інформування сім'ї. На цьому етапі відбувається не тільки обмін інформацією з сім'єю, але й перевірка того, що і як

сприйняли члени сім'ї на попередніх етапах роботи. Не можна подавати інформацію, не переконавшись у тому, що вони правильно зрозуміли позицію психолога, його погляд на проблеми сім'ї в цілому або і родини. Настільки чітко й глибоко консультант може відобразити своє розуміння проблеми й свою позицію, залежить від самої сім'ї емоційного статусу, культурного рівня, належності до певного соціального прошарку або конфесії. Зворотній зв'язок від консультанта до сім'ї включає спостереження за вербальними реакціями, контроль емоцій.

Вся структура процесу консультування тісно пов'язана з динамікою емоційного стану членів сім'ї.

Більшість сім'ей звертається за консультацією з метою одержати від фахівців (психологів, дефектологів) чітку програму дій за аналогією з рекомендаціями лікаря. Вони чекають однозначної відповіді про ступінь «винуватості» кожного з членів сім'ї (або підтвердження винуватості фахівців, установок, сторонніх чи близьких людей, які брали участь у життєвому просторі сім'ї). Більшість членів сімей вважає, що від них не зажадають особистої участі в розвитку власної сім'ї. Однак на них чекає розчарування, оскільки багато питань вони повинні будуть вирішувати самотійно.

На ситуацію впливають соціокультурні особливості сім'ї та освітній рівень членів сім'ї. Відомо, що ставлення до консультування в представників різних прошарків суспільства різняться: люди з нижчим рівнем освіти ставляться до фахівців – консультантів більш поважно, на них може вплинути навіть не директивний вплив. Але в кожному разі необхідно організовувати взаємодію членів сім'ї з консультантом таким чином, щоб сім'я згодом могла цілком усвідомлено прийняти рішення, у тій або іншій формі підказане фахівцем. Консультант повинен. Усвідомлювати, що його позиція та тактика консультування не повинні порушувати права кожного з членів сім'ї щодо визначення долі своєї сім'ї.

Література:

1. Алексеєнко Т. Ф. Умови сучасного сімейного виховання: Науково – методичний посібник. / Т. Ф. Алексеєнко – К., 2000.
2. Малишева К. О. Синдром професійного вигорання психотерапевта: роль особливостей клінічних взаємовідносин / К. О. Малишева // Проблеми загальної та педагогічної психології. – Т.4, ч.3.- 2002. – С. 134 – 139.
3. Пеньковська Н. М., Шептицький Р. В. Основи психологічного консультування в методі позитивної психотерапії: навчально-методичний посібник для студентів спеціальностей «Психологія». / Н. М. Пеньковська – Т.: Крок, 2014. – 286с.
4. Приходько Ю.О. Психологічний словник – довідник Навч. Посіб. / Ю. О. Приходько, В. І. Юрченко – К.: Каравела, 2012. 586с.
5. Титаренко Т. М. Кризове психологічне консультування / Т. М. Титаренко. / - К.: Главник, 2004. – 2004. 96с.

ЗМІСТ

Лаппо В. В. Етнопедагогічний потенціал української календарної обрядовості.....	3
Микитюк Г. Ю. Соціологічні та психологічні аспекти появи «дітей вулиці»	10
Петрів О. П. Психолого-педагогічні засади виховання екологічної культури учнівської молоді.....	14
Поясик О. І. Актуальні проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до гуманізації педагогічного процесу.....	19
Чепіль М. В. Особливості впливу силових видів спорту на адаптацію студентів до соціуму.....	26
Юрченко І. В. Психологічне консультування сім'ї	30

Наукове видання

**МАТЕРІАЛИ XIII ЗВІТНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ КАФЕДРИ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ КОЛОМІЙСЬКОГО
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ**

Відповідальність за достовірність фактів,
викладених у матеріалах, несе автор.

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 2,33
Наклад 300 прим.

**ВИДАВНИЦТВО
“НАІР”**

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
тел. (034) 250-57-82, (050) 433-67-93
email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції №4191 від 12.11.2011р.